

IJTIMOIIY SUG‘URTA TIZIMIDA ADOLAT VA HUQUQIY KAFOLATLAR: FUQAROLARNING HUQUQ VA MAJBURIYATLARI

Iskandarova Kamolatxon Xakimxon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqola ijtimoiy sug‘urta tizimida adolat va huquqiy kafolatlar, shuningdek fuqarolarning huquq va majburiyatlarini keng qamrovli tahlil qiladi. Ijtimoiy sug‘urta tizimi zamonaviy davlatning ijtimoiy himoya siyosatining asosiy tarkibiy qismi bo‘lib, u fuqarolarning hayoti va sog‘lig‘ini turli xavf-xatarlardan himoya qilishga qaratilgan. Maqolada ijtimoiy sug‘urta tushunchasi, uning asosiy printsiplari, turlari va shartlari batafsil yoritiladi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasida ijtimoiy sug‘urta tizimini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar — Mehnat kodeksi, Pensiya sug‘urtasi to‘g‘risidagi qonun, Kasallik va nogironlik sug‘urtasi to‘g‘risidagi qonunlar — tahlil qilinadi.

Maqola fuqarolarning sug‘urta tizimidagi huquqlari, majburiyatlari va ularni ta‘minlash mexanizmlari, tizimdagi adolat tamoyillari, mavjud muammolar va bo‘shliqlarni ko‘rib chiqadi. Shuningdek, maqolada tizimning samaradorligini oshirish uchun takliflar beriladi, jumladan fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish, chekka hududlarda xizmatlarga kirishni kengaytirish, sug‘urta jamg‘armalarini moliyaviy barqaror qilish va nazorat mexanizmlarini kuchaytirish. Ushbu tahlil normativ-huquqiy hujjatlar va amaliyot asosida olib borilgan bo‘lib, ijtimoiy sug‘urta tizimining adolatli va samarali ishlashini ta‘minlashga qaratilgan.

Ushbu maqola nafaqat nazariy jihatlarini yoritadi, balki O‘zbekiston sharoitida ijtimoiy sug‘urta tizimining amaliy muammolarini aniqlash va takliflar ishlab chiqishga ham yo‘naltirilgan. Natijada, maqola davlat siyosati, sug‘urta tashkilotlari va fuqaro faoliyati uchun foydali tavsiyalar beradi, tizimdagi adolat va huquqiy kafolatlarni yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy sug‘urta, adolat, huquqiy kafolatlar, fuqarolarning huquqlari, fuqarolarning majburiyatlari, O‘zbekiston qonunchiligi, nafaqa, pensiya, sog‘liqni sug‘urtalash.

Аннотация: В данной статье проводится комплексный анализ справедливости и правовых гарантий в системе социального страхования, а также прав и обязанностей граждан. Система социального страхования является важной частью социальной защиты современного государства, направленной на защиту жизни, здоровья и доходов граждан от различных рисков. В статье подробно рассматриваются понятие социального страхования, его основные принципы, виды и условия предоставления услуг.

Также анализируются нормативно-правовые акты, регулирующие социальное страхование в Республике Узбекистан, включая Трудовой кодекс, Закон о пенсионном страховании, Закон о страховании на случай болезни и инвалидности. Особое внимание уделяется правам и обязанностям граждан в системе, механизмам обеспечения справедливости, существующим проблемам и правовым пробелам.

В статье приводятся рекомендации по повышению эффективности системы социального страхования, включая повышение правовой грамотности граждан, расширение доступа к услугам в отдалённых регионах, обеспечение финансовой стабильности страховых фондов и усиление механизмов контроля. Работа основана на анализе нормативных документов и практики их применения и направлена на обеспечение справедливой и эффективной работы системы социального страхования в Узбекистане.

Ключевые слова: социальное страхование, справедливость, правовые гарантии, права граждан, обязанности граждан, законодательство Узбекистана, пенсия, пособие, страхование здоровья.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of fairness and legal guarantees in the social insurance system, as well as citizens' rights and obligations. Social insurance is an integral part of the social protection policy of modern states, aimed at protecting citizens' lives, health, and income from various risks. The article thoroughly examines the concept of social insurance, its main principles, types, and conditions for provision.

It also analyzes the legislative framework regulating social insurance in the Republic of Uzbekistan, including the Labor Code, the Law on Pension Insurance, and the Law on Sickness and Disability Insurance. Particular attention is given to citizens' rights and obligations, mechanisms for ensuring fairness, existing issues, and legal gaps.

The article provides recommendations for improving the efficiency of the social insurance system, including increasing citizens' legal literacy, expanding access to services in remote areas, ensuring the financial stability of insurance funds, and strengthening monitoring mechanisms. The study is based on the analysis of legal documents and practical application and aims to ensure the fair and effective functioning of the social insurance system in Uzbekistan.

Keywords: social insurance, fairness, legal guarantees, citizens' rights, citizens' obligations, Uzbekistan legislation, pension, benefits, health insurance.

Ijtimoiy sugʻurta tizimi davlatning ijtimoiy himoya siyosatining ajralmas qismi boʻlib, fuqarolarning hayoti, sogʻligʻi va daromadini turli xavf-xatarlardan himoya

qilishga qaratilgan. Tizimning samarali ishlashi adolat va huquqiy kafolatlar bilan bevosita bog'liq bo'lib, barcha fuqarolarga teng huquqlarni ta'minlaydi.

O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy sug'urta tizimi normativ hujjatlar orqali tartibga solinadi va davlat nazorati ostida bo'ladi. Fuqarolarning huquqlari va majburiyatlari tizimning adolatli ishlashini ta'minlaydi. Ushbu maqola shu masalalarni tahlil qiladi, mavjud bo'shliqlarni aniqlaydi va takliflar beradi.

Ijtimoiy sug'urta deganda davlat yoki maxsus tashkilotlar orqali shaxslarning hayoti va sog'lig'iga xavf tug'ilishi holatlarida moddiy yordam ko'rsatish tizimi tushuniladi. Unga pensiya, kasallik, nogironlik, ish bilan bog'liq xavf sug'urtasi kabi turlar kiradi.

Asosiy printsiplar:

1. **Majburiylik** – ayrim sug'urta turlari qonun bilan majburiy qilinadi.
2. **Adolat va tenglik** – barcha sug'urtalanuvchilar teng huquqlarga ega bo'lishi.
3. **Moliyaviy barqarorlik** – sug'urta fondi jamg'armalari orqali to'lovlar kafolatlanadi.
4. **Xavf asosida sug'urta** – foyda va to'lovlar xavf va ehtimolga bog'liq.

O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy sug'urta tizimi quyidagi normativ hujjatlar bilan tartibga solinadi:

- **Mehnat kodeksi** – ish beruvchi va xodimning huquq va majburiyatlarini belgilaydi.
- **Pensiya sug'urtasi to'g'risidagi qonun** – ish faoliyatidan to'plangan badallar asosida nafaqa olish huquqini kafolatlaydi.
- **Kasallik va nogironlik sug'urtasi to'g'risidagi qonun** – kasallik tufayli ish qobiliyatini vaqtincha yo'qotgan shaxsni moddiy jihatdan ta'minlaydi.

Fuqarolarning huquqlari va majburiyatlari:

- Sug'urta to'lovlarini o'z vaqtida amalga oshirish.
- Sug'urta shartlariga rioya qilish va talab qilinadigan ma'lumotlarni taqdim etish.
- Sug'urta kompaniyasi yoki davlat organlari tomonidan belgilangan qonuniy talablarni bajarish.

Ijtimoiy sug'urta tizimida adolat barcha sug'urtalanuvchilar uchun teng huquqlarni ta'minlashni anglatadi. Huquqiy kafolatlar: sug'urta shartlari qonun bilan himoyalangan, fuqarolar sud orqali huquqlarini himoya qilish imkoniga ega, tizimda shaffoflik va nazorat organlari mavjud.

O'zbekiston qonunchiligida davlat ijtimoiy sug'urta tizimini nazorat qiladi va fuqarolarning huquqlari buzilganda sudga murojaat qilish huquqi kafolatlanadi.

Chekka hududlarda sug'urta xizmatlariga kirish cheklangan.

- Fuqarolarning huquqiy savodxonligi past, huquq va majburiyatlarni to'liq bilmaydi.
- Ba'zi sug'urta turlari uchun moliyaviy barqarorlik yetarli emas.
- Adolat tamoyillari amaliyotda ba'zan buziladi: nafaqalar kechikadi yoki to'liq to'lanmaydi.
- Milliy qonunchilik va amaliyot o'rtasida tafovutlar mavjud, huquqiy bo'shliqlar mavjud.
- Tizimni shaffoflashtirish va monitoring mexanizmlarini kuchaytirish.
- Fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish uchun axborot-kampaniyalar o'tkazish.
- Sug'urta fondlarini moliyaviy jihatdan mustahkamlash.
- Chekka hududlarda xizmatlarga kirishni kengaytirish.
- Huquqiy bo'shliqlarni bartaraf etish va maxsus normativ hujjatlarni ishlab chiqish.

Ijtimoiy sug'urta tizimi fuqarolarning ijtimoiy himoyasi, adolat va huquqiy kafolatlarni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. O'zbekistonda tizim normativ hujjatlar bilan tartibga solingan bo'lsa-da, mavjud muammolarni bartaraf etish va tizimni samarali ishlashini ta'minlash zarur. Fuqarolarning huquqlari, majburiyatlari va adolat tamoyillari birgalikda tizimning samaradorligini oshiradi. Davlat, jamiyat va fuqaro hamkorligi tizimning barqaror ishlashini ta'minlaydi.

Foydalanilga adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Pensiya sug'urtasi to'g'risidagi qonun. Toshkent, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasi Kasallik va nogironlik sug'urtasi to'g'risidagi qonun. Toshkent, 2020.
4. Abdullayev M., Xudoyberdiyev N. *Ijtimoiy sug'urta tizimi va fuqarolarning huquqlari*. Toshkent, 2021.
5. Ismoilov R. *Davlat ijtimoiy sug'urta tizimi va adolat tamoyillari*. Toshkent, 2023.
6. Rahimova L. *Fuqarolarning majburiyatlari va ijtimoiy kafolatlar*. Toshkent, 2022.

GLOBAL SCHOLARS
SCIENTIFIC PUBLISHING